

Т. В. Степанова, докт. юрид. наук, професор, завідувачка кафедри
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Кафедра конституційного права та правосуддя
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна
e-mail: t.stepanova@onu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-7419-0770

А. В. Левенець, канд. юрид. наук, доцент, доцент
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Кафедра конституційного права та правосуддя
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна
e-mail: angel1lev@onu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-1941-513X

ЗАХИСТ ПРАВА НА ЖИТЛО: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ТА СУДОВА ПРАКТИКА

У статті досліджуються питання сучасного стану нормативного регулювання права на житло, обґрунтовується комплексний характер даного права, захист якого можливий лише спільними засобами конституційного, кримінального, адміністративного, цивільного та житлового права. Підкреслюється необхідність термінового оновлення профільного житлового законодавства, зокрема розробка та прийняття Житлового кодексу України, який би відповідав сучасним умовам соціально-економічного та політичного розвитку нашої держави, а також вирішив численні колізії у цій галузі, починаючи з самого поняття «житло», невизначеність якого веде до порушень та зловживань з боку публічної влади. Проаналізовано позиції судової влади щодо захисту права на житло на основі окремих рішень Конституційного Суду України та Верховного Суду, що дає змогу констатувати наближення національної судової практики у цій галузі до відповідних міжнародних стандартів.

Ключові слова: судовий захист, право на житло, доступ до правосуддя, судове провадження, виселення з житла, втрата права на користування житлом, судова практика.

Постановка проблеми. Право на житло є одним з надважливих конституційних прав людини, яке прямо пов'язане з її гідним існуванням у межах власного, захищеного від зовнішнього втручання простору. Складність реалізації та захисту права на житло полягає у тому, що з одного боку житло – це необхідна складова достатнього життєвого рівня будь-якої людини, від якої прямо залежить реалізація низки інших основних прав (право на особисту недоторканність, здоров'я, сімейний стан, отримання адміністративних та соціальних послуг), а з іншого боку житло – це досить високий за вартістю майновий ресурс, який завжди матиме обмежений характер, особливо для держав з низьким рівнем економічного розвитку.

Забезпечення та захист права на житло є комплексним інститутом, основні засади якого регулюються нормами Конституції України та знаходять своє про-

довження у нормах житлового, цивільного, господарського, адміністративного, а в окремих аспектах й кримінального права. Так, ст. 47 Конституції України закріплює, що «кожен має право на житло, а також покладає на державу обов'язок створення умов, за яких кожен громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду. До того ж, відповідно до ч. 2 ст. 47 Конституції України, «громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону» [1, ст. 47]. Цитована конституційна норма дозволяє дійти висновку, що окрім перелічених галузей права, реалізація та захист права на житло також потребує досить виваженого підходу до систематизації права соціального забезпечення, оскільки саме в аспекті забезпечення державою житлом осіб, що належать до різних соціальних груп, найчастіше виникають корупційні ризики та відповідні порушення даного права. Метою даного наукового дослідження є аналіз відповідного нормативного забезпечення права на житло, а також сучасні тенденції судової практики його захисту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження питань щодо забезпечення та захисту права на житло, частіш за все, здійснюються вітчизняними вченими у межах цивільного, житлового та сімейного права, зокрема – в аспекті захисту прав власності або права користування житловими об'єктами. Відповідні наукові праці здійснювали такі учені, як М. К. Галянтич, І. В. Лисенко, М. О. Михайлів, В. Породько, М. С. Крилевець та ін. Комплексне дослідження адміністративного захисту права на житло було здійснено у межах дисертаційного дослідження Ю. С. Лепех. У свою чергу конституційні засади забезпечення права на житло стали предметом дисертаційного дослідження К. С. Борисової. Проте враховуючи сучасну трансформацію у розумінні права на житло, як основоположного природного права людини, подальшого вивчення потребують питання комплексної конституційно-правової природи його захисту, а також відповідний аналіз судової практики як найголовнішого елементу у механізмі такого захисту.

Метою даної наукової праці є комплексний аналіз конституційно-правових засад захисту права на житло в Україні, сучасний стан його нормативного забезпечення та останні тенденції судової практики у відповідній галузі.

Виклад основного матеріалу. Захист будь-якого права людини є складовим елементом її правового статусу, направленим на убезпечення від порушення або поновлення вже порушеного права. В окремих дослідженнях щодо сутності конституційного механізму захисту права людини він визначається як «система державних, міжнародних та громадянських інституцій, функціями яких є захист прав фізичних та/або юридичних осіб, процедури такого захисту, а також конституційне право на захист, яке реалізується за цими процедурами за допомогою держави, міжнародних інституцій та громадських об'єднань» [2, с. 60].

Конституційно-правовий механізм захисту права на житло можна розглядати як систему нормативних гарантій його реалізації, а також способів та прийомів, направлених на убезпечення від порушення або поновлення вже порушеного права на житло, які здійснюються органами державної влади та місцевого самоврядування. М. К. Галянтич та Т. М. Тилик, досліджуючи загальне поняття житлових прав, визначають захист цього права, всіма доступними способами

ми, як «один з елементів права на житло» та у якості висновку підкреслюють: «право на захист житлових прав знаходиться в структурі суб'єктивного права на житло, воно частково конкретизоване в нормах ЦК, ЖК, з моменту порушення самого суб'єктивного права задіюються механізми цивільно-правового захисту і виникнення відповідного обов'язку в правопорушника поновити ушкоджене суб'єктивне житлове право» [3, с. 160].

Вважаємо, що механізм захисту будь-якого суб'єктивного права розпочинається із нормативних гарантій, які встановлюють відповідні способи та засоби такого захисту. Як вже було зазначено вище, саме право на житло встановлюється у ст. 47 Конституції України. Зі змісту даної конституційної норми вбачаємо матеріальну частину, яка виражена конструкцією: «кожен має право на житло» та окремі гарантії даного права: 1) зобов'язання держави щодо створення умов, за яких кожен матиме можливість побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду; 2) зобов'язання держави забезпечити безкоштовно або за доступну плату житлом громадян, які потребують соціального захисту; 3) загальна заборона примусового позбавлення житла особи, окрім як на підставі закону та за рішенням суду. Також до конституційних гарантій захисту права на житло можна віднести ст. 8 Конституції України, яка встановлює пряму дію норм Конституції та можливість захисту своїх прав у суді безпосередньо на підставі конституційних норм. Особливу роль у системі конституційних гарантій захисту прав людини відіграє ст. 55 Конституції України, у якій визначено: право кожного на судовий захист; право на оскарження дій або бездіяльності органів державної влади та місцевого самоврядування у суді; право на звернення за захистом своїх прав до Уповноваженого ВРУ з прав людини; право на звернення з конституційною скаргою до Конституційного Суду України, а також право після використання всіх засобів національного захисту на звернення до міжнародних судових установ та організацій, членом або учасником яких є Україна [1, ст. 55].

Складність механізму захисту права на житло полягає, перш за все, у різному розумінні категорії «житло» в окремих галузях права та відсутності й досі нового житлового кодексу як профільного акту, який і мав би системно та детально врегулювати окреслені питання. Не вдаючись детально у сутність категорії «житло» в аспекті норм національного та міжнародного права, оскільки проведення такого аналізу значно розширить предмет нашого дослідження, зазначимо лише, що враховуючи пріоритет норм Конституції як Основного Закону держави, притримуємось узагальнюючого підходу до права на житло як основного права людини, яке пов'язано з охороною та захистом місця її постійного або тимчасового проживання. За такого підходу захист права на житло не може обмежуватись лише питаннями майнових прав, що охоплюються нормами цивільного права, а потребує комплексного аналізу засобів адміністративного, житлового, цивільного та кримінального права.

У межах адміністративно-правового регулювання захист права на житло представляє собою діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, направлену на створення умов для придбання житла чи взяття його в оренду, здійснення контролю за відповідністю житла встановленим нормам технічного та побутового стану, забезпечення житлом осіб, які належать до різних соціальних груп та мають право на отримання житла за кошти державного або

місцевих бюджетів, а також відшкодування збитків за рахунок держави особі, яка зазнала порушення свого права на житло через незаконні дії або бездіяльність органів публічної влади (наприклад, через винесення неправомірного рішення суду). Важливим складовим елементом адміністративно-правового захисту права на житло дослідниця Ю. С. Лепех вважає інститут державного контролю за законністю діяльності органів публічної адміністрації та їх посадових осіб. Видами такого контролю авторка виділяє парламентський, президентський та урядовий. Особливу увагу дослідниця приділяє діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у галузі захисту права на житло, наводячи конкретні випадки розгляду Уповноваженим звернень про порушення відповідного права. Наприклад, «гр. А. Андрущенко, учасник ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС категорії 2, ветеран військової служби, тривалий час не міг реалізувати своє право на позачергове надання житла. Уповноваженим було відкрито провадження щодо порушення прав громадянина. Після вжитих Уповноваженим заходів він був забезпечений жилим приміщенням» [6, ст. 159].

Цивільно-правові способи та засоби захисту майнових та особистих немайнових прав осіб передбачені ст. 16, 17 ЦК України, а безпосередньо поняття житла та його видів регулюються ст. 379-383 ЦК України. Ч. 2 ст. 16 ЦК України встановлює перелік способів захисту цивільних прав судом, до яких належать: «1) визнання права; 2) визнання правочину недійсним; 3) припинення дії, яка порушує право; 4) відновлення становища, яке існувало до порушення; 5) примусове виконання обов'язку в натурі; 6) зміна правовідношення; 7) припинення правовідношення; 8) відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди; 9) відшкодування моральної (немайнової) шкоди; 10) визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб» [5, ст. 16]. Конституційне право на житло включає також такі дві важливі складові, як вільний вибір місця проживання та недоторканність житла, які знаходять своє продовження і у положеннях ЦК України (ст. 310, 311). Досить часто при реалізації права на житло адміністративно-правові відносини, які виникають між органом публічної влади та особою, наприклад – при прийнятті рішення органом державної влади чи місцевого самоврядування про надання особі соціального житла, стають передумовою до виникнення цивільно-правових відносин – укладення договору оренди відповідного соціального житла, що також підкреслює комплексний характер самого права.

У межах кримінального права та процесу питання про захист права на житло часто постає у контексті поваги до недоторканності житла, що може мати місце як при захисті житла особи від несанкціонованого проникнення іншими особами з відповідно встановленим покаранням за здійснення такого злочину, так і при здійсненні таких процесуальних дій, як обшук, огляд, виїмка і т.д. Недоторканність житла є продовженням права недоторканності особистого та сімейного життя, що передбачено ст. 30 Конституції України. Відповідно до цього положення, «кожному гарантується недоторканність житла. Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду. У невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб,

які підозрюються у вчиненні злочину, можливий інший, встановлений законом, порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку» [1, ст. 30]. На продовження конституційного положення про недоторканність житла, ст. 233 Кримінального процесуального кодексу України (КПК) містить заборону, що ніхто не має права проникнути до житла чи іншого володіння особи з будь-якою метою, інакше як лише за добровільною згодою особи, яка ними володіє, або на підставі ухвали слідчого судді» [7, ст. 233]. Варто зазначити, що на відміну від цивільного законодавства, яке досить обмежено трактує термін «житло», ч. 2 ст. 233 КПК України закріплює, що «під житлом особи розуміється будь-яке приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всі складові частини такого приміщення» [7, ст. 233]. П. Г. Назаренко, порівнюючи зміст статті КПК України та практику ЄСПЛ щодо захисту права на недоторканність житла, з цього приводу зазначає: «припис ч. 2 ст. 8 Європейської конвенції з прав людини відрізняється від норм КПК України та Основного Закону. Відмінність полягає у тому, що вітчизняний законодавець передбачив недоторканність не тільки житла, а й «іншого володіння особи», тим самим створивши для власних правоохоронних органів складніші умови, ніж в країнах Європи» [8, с. 124].

Окрему увагу у конституційно-правовому механізмі захисту права на житло, вважаємо за необхідне приділити такому засобу, як звернення з конституційною скаргою до Конституційного Суду України (КСУ). Конкретний вплив єдиного органу конституційного контролю на забезпечення та захист права на житло в Україні проаналізуємо на підставі Рішення Другого сенату КСУ у справі за конституційною скаргою Абрамовича Олексія Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 2 частини другої статті 40 Житлового кодексу України (щодо дискримінації у реалізації права на житло), постановленого 22 червня 2022 року [9]. Предметом даної конституційної скарги став п. 2 ч. 2 ст. 40 ЖК України, яким було передбачено можливість зняття з обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов у випадку їх переїзду на постійне проживання до іншого населеного пункту. КСУ проаналізував зміст конституційної норми щодо права на житло у поєднанні з іншими правами та свободами людини, а також у поєднанні з принципами соціальної держави, захисту прав і свобод людини та рівноправності, та дійшов висновку, що зняття особи з обліку тих, хто потребує поліпшення житлових умов через зміну місця проживання, є дискримінаційним підходом до таких осіб та не відповідає європейським стандартам щодо права людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання. Окрім визнання неконституційним відповідного положення ЖК, слід підкреслити кілька важливих, на нашу думку, позицій, які у цьому рішенні виклав КСУ щодо захисту права на житло: «принцип захисту прав і свобод людини, що є ключовим для визначення змісту конституційного ладу України, утілено, зокрема, у тих приписах частини другої статті 3 Конституції України, відповідно до яких «права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави», «утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком

держави» [9, п. 3.2]; «Конституція України встановлює, зокрема у статті 47, різні способи реалізації права на житло і не пов'язує можливості реалізації цього права з постійним проживанням особи у тому чи іншому населеному пункті (з місцем проживання)» [9, п. 4.1]; «Конституційний Суд України наголошує на конституційному значенні, змісті й обсязі принципів рівноправності, заборони дискримінації, дотримання прав і свобод людини, зокрема захисту права на житло, свободу пересування, у світлі загальноєвропейських цінностей» [9, п. 6]. Тут слід також додати, що КСУ у своєму іншому рішенні від 20 грудня 2019 року № 12-р/2019 за поданням 49 народних депутатів щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень ч. 2 ст. 135 Житлового кодексу УРСР також дійшов висновку, що право на житло не може обмежуватись місцем проживання особи. Тоді предметом подання було положення щодо членства у житлово-будівельному кооперативі, яке також обмежувалось місцем проживання особи у відповідному населеному пункті та її перебуванням на обліку осіб, які потребують поліпшення житлових умов або користуються правом позачергового вступу до кооперативу. Обґрунтовуючи неконституційність відповідної норми, КСУ підкреслює важливість права на свободу пересування та вільний вибір місця проживання, а також зазначає: «встановлена положеннями частини другої статті 135 Кодексу вимога щодо постійного проживання у даному населеному пункті, як передумова реалізації особою свого конституційного права на житло, зокрема у спосіб вступу у члени житлово-будівельного кооперативу для його будівництва, не узгоджується з частиною першою статті 33 Конституції України, згідно з якою кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання» [10, п. 2.3].

Найбільш ефективним способом захисту прав та свобод людини є судовий захист. Практика захисту права на житло національними та міжнародними судами є дуже широкою. Якщо проаналізувати останні узагальнення Верховного Суду (ВС) за цією категорією справ, можемо бачити, що найчастіше у суді постає питання про захист права на житло в контексті виселення та втрати права користування житлом, правомірності виселення особи та членів сім'ї зі службового житла, збереження житла за тимчасово відсутніми особами, виконання органами державної влади та місцевого самоврядування своїх зобов'язань щодо утримання житла в умовах, придатних для проживання, а також забезпечення в окремих випадках осіб, які втратили житло не зі своєї вини, тимчасовим житлом, яке відповідає встановленим технічним вимогам та ін. Цікавим для порівняння з національною судовою практикою може стати огляд практики Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) на житло, оприлюднений ВС за період 2019-2021 роки. Наприклад, зміст цього тематичного огляду містить такі позиції: справи щодо незаконного виселення, справи щодо перешкоджання заявникам у мирному володінні та користуванні своїм майном, справи щодо експропріації майна заявників, невиконання судових рішень щодо забезпечення заявників житлом, позбавлення житла добросовісних набувачів без належної компенсації, інші рішення щодо порушення права на житло [11].

Розглянемо окремі позиції ВС щодо захисту права на житло в Україні. Так, 5 серпня 2020 року ВС у складі колегиї суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду дійшов висновку, що через тривалу бездіяльність та неналеж-

не виконання своїх обов'язків Бориславська міська рада в особі її виконавчого комітету, «зокрема щодо приведення будинку (квартири) у стан придатний для проживання, призвело до позбавлення сім'ї позивачів права на належне житло, гарантоване Конституцією України та Конвенцією» [12] (Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року – далі ЄКПЛ). Суть даної справи полягала у тому, що сім'я з двома дітьми-інвалідами другої групи, які проживали у квартирі загальною площею 34,2 кв.м., залишились без житла через пожежу, внаслідок якої квартира опинилась в аварійному стані та не підлягала відновленню. Пожежа сталась у 2004 році, після чого заявники змушені були шукати інше житло. У 2018 році Бориславський міський суд Львівської області, як суд першої інстанції, виніс рішення, яким відмовив позивачам у вимозі зобов'язати Бориславську міську раду надати їм у користування інше придатне для проживання житло у межах норм, встановлених ЖК України (13,65 кв. м. на особу), мотивуючи свою вимогу тим, що позачергове надання житла цій сім'ї призведе до дискримінації інших осіб, які знаходяться на обліку у черзі на отримання житла.

У свою чергу Львівський апеляційний суд 20 серпня 2019 року виніс Постанову, якою було скасовано рішення районного суду та частково задоволено позовні вимоги заявників, зокрема: зобов'язано виконавчий комітет Бориславської міської ради надати сім'ї позивачці, яка складається з чотирьох осіб, тимчасове житло з фонду житла тимчасового проживання, яке відповідає санітарним та технічним вимогам за нормами жилої площі, встановленої ЖК України на період до приведення квартири цієї сім'ї до стану, придатного до проживання; зобов'язати виконавчий комітет Бориславської міської ради привести квартиру позивачки до стану, придатного до проживання та відновити права на житло членів сім'ї. Касаційний суд залишив апеляційну скаргу без змін. Важливо також зазначити, що відкидаючи тезу органів місцевого самоврядування про те, що апеляційний суд під час перегляду справи «вийшов за межі позовної заяви», ВС наголошує на ефективності засобів національного захисту, апелюючи до ст. 13 ЄКПЛ. Так, зі змісту постанови ВС слідує: «ефективний спосіб захисту повинен забезпечити поновлення порушеного права, а в разі неможливості такого поновлення – гарантувати особі можливість отримання нею відповідного відшкодування. Тим більше, що пріоритет норм міжнародного права за наявності колізій з внутрішнім законодавством надає судам України досить широкі повноваження при обранні джерела права задля вирішення конкретного спору» [12]. Подальший аналіз позицій, викладених ВС у даній Постанові, дозволяє дійти висновку, що саме на органи державної влади та місцевого самоврядування покладений обов'язок контролювати стан придатності житла для проживання, так само як і доводити протилежне (оскільки одним з доводів касаційної скарги було твердження про те, що заявники не надали доказів аварійності житла).

Висновки і пропозиції. Проведений аналіз нормативних гарантій та практики захисту права на житло в Україні дозволяє дійти наступних висновків:

- механізм захисту права на житло є важливим складовим елементом суб'єктивного житлового права людини, який включає набір засобів та прийомів, направлених на відновлення порушеного права на житло чи запобігання такому порушенню;

- проблема ефективності захисту права на житло пов'язана перш за все у відсутності й досі прийнятого профільного житлового законодавства, яке б мало вирішити колізії термінологічного характеру щодо самого поняття «житло», а також державної політики щодо забезпечення та захисту права на житло, яка б відповідала вимогам сучасного стану соціально-економічного та політичного розвитку нашої держави;

- конституційно-правовий механізм захисту права на житло має складний характер, у зв'язку із чим його не можна зводити лише до питань захисту майнових прав цивільно-правовими засобами, а слід розглядати як комплексний інститут, що забезпечується нормами конституційного, адміністративного, кримінального, житлового та цивільного права;

- аналіз останніх тенденцій судової практики в Україні свідчить про істотний вплив міжнародних, зокрема європейських стандартів на національну судову практику щодо захисту права на житло, а також активне застосування принципів недискримінації, верховенства права та пріоритет прав людини перед інтересами держави у цій галузі.

Список використаної літератури

1. Конституція України від 28 червня 1996 року з наст. змінами. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР URL: rada.gov.ua (дата звернення: 28.02.2023).
2. Борейко А. В. Конституційно-правовий механізм захисту прав особи: поняття та сутність. Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова. Правознавство. 2019. Т. 24. Вип. 2(35). С. 58-64. DOI: 10.18524/2304-1587.2019.2(35).185958.
3. Гальянтич М. К., Тилик Т. М. Поняття житлових прав. Приватне право і підприємництво. 2018. Вип. 18. С. 155-159. DOI: 10.32849/2409-9201.2018.18.35.
4. Гальянтич М. К. Матеріальний та процесуальний зміст захисту житлових прав фізичних осіб. Приватне право і підприємство. 2016. № 16. С. 124-127.
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року з наст. змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 02.03.2023).
6. Лепех Ю. С. Адміністративно-правові засади здійснення контролю органами державної влади у сфері захисту права на житло. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2014. № 12. С. 158-162.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 року з наст. змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 02.03.2023).
8. Назаренко П. Г. Принцип недоторканності житла та іншого володіння особи: загальнотеоретичний аналіз. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. 2016. Випуск 38. Том 2. С. 122-125.
9. Рішення Конституційного Суду України у справі № 5-р(П)/2022 від 22.06.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-22#Text> (дата звернення: 05.03.2023).
10. Рішення Конституційного Суду України у справі № 1-26/2018(2572/17) від 20.12.2019 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/KS19055?an=1> (дата звернення: 07.03.2023).
11. Огляд рішень Європейського суду з прав людини щодо права на житло (рішення, ухвалені ЄСПЛ з 1 січня 2019 року по 31 липня 2021 року) / Відпов. за вип.: О. Ю. Тарасенко, Д. П. Мордас, Р. Ш. Бабанли. Київ, 2021. 81 с. URL: [Oglyad_YESPL_01_01_2019_31_07_2021.pdf](https://oglyad.yespl.org.ua/oglyad_01_01_2019_31_07_2021.pdf) (court.gov.ua) (дата звернення: 07.03.2023).
12. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Третньої судової палати Касаційного цивільного суду, справа № 438/887/16-ц, провадження № 61-17748св19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90872536> (дата звернення: 07.03.2023).

References

1. The Constitution of Ukraine dated June 28, 1996. URL: rada.gov.ua [in Ukrainian].
2. Boreiko A. V. (2019). Constitutional and legal mechanism of protection of personal rights: concept and essence. *Odesa National University Herald. Jurisprudence*. Volume 24. Issue 2 (35). DOI 10.18524/2304-1587.2019.2(35).185958. 58-64. [in Ukrainian].
3. Haliantych M. K., Tylyk T. M. (2018). The concept of housing rights. *Private Law and Business*. Issue 18. Doi.10.32849/2409-9201.2018.18.35. 155-159. [in Ukrainian].
4. Haliantych M. K. (2016). Material and procedural content of protection of housing rights of natural persons. *Private Law and Business*. Issue 16, 124-127. [in Ukrainian].
5. Civil Procedure Code of Ukraine dated March 18, 2004. No. 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> [in Ukrainian].
6. Lepekh Yu. S. (2014). Administrative and legal principles of control by state authorities in the field of protection of the right to housing. *Scientific notes of Lviv University of Business and Law*. Issue 12, 158-162. [in Ukrainian].
7. Criminal Procedure Code of Ukraine dated 04/13/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> [in Ukrainian].
8. Nazarenko P. H. (2016). The principle of inviolability of a person's home and other possessions: a general theoretical analysis. *Uzhhorod National University Herald. Series: Law*. Volume 38. Issue 2. 122-125. [in Ukrainian].
9. Decision of the Constitutional Court of Ukraine in case No. 5-p(II)/2022 dated 06/22/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-22#Text> [in Ukrainian].
10. Decision of the Constitutional Court of Ukraine in case No. 1-26/2018(2572/17) dated 12/20/2019. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/KS19055?an=1> [in Ukrainian].
11. Tarasenko, O. Yu., Mordas, D. P., Babanly, R. Sh. (Eds.) (2021). Overview of decisions of the European Court of Human Rights regarding the right to housing (decisions adopted by the ECtHR from January 1, 2019 to July 31, 2021). URL: [Oglyad_YESPL_01_01_2019_31_07_2021.pdf](https://court.gov.ua/Oglyad_YESPL_01_01_2019_31_07_2021.pdf) (court.gov.ua) [in Ukrainian].
12. Resolution of the Supreme Court as part of the panel of judges of the Third Judicial Chamber of the Civil Court of Cassation, case No. 438/887/16-ts, proceeding No. 61-17748св19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90872536> [in Ukrainian].

Стаття надійшла 15.03.2023 р.

T. V. Stepanova, Doctor of Juridical Sciences, Professor
Odesa I. I. Mechnikov National University
Head of the Department of Constitutional Law and Justice
Frantsuzskiy Boulevard, 24/26, Odesa, 65058, Ukraine
e-mail: t.stepanova@onu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-7419-0770

A. V. Levenets, PhD, Associate Professor
Odesa I. I. Mechnikov National University
the Department of Constitutional Law and Justice
Frantsuzskiy Boulevard, 24/26, Odesa, 65058, Ukraine
e-mail: angellev@onu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-1941-513X

PROTECTION OF THE RIGHT TO HOUSING: CONSTITUTIONAL AND LEGAL PRINCIPLES AND COURT PRACTICE

Summary

The article examines the issues of the current state of regulatory regulation of the right to housing, substantiates the complex nature of this right, the protection of which is possible only

by joint means of constitutional, criminal, administrative, civil and housing law. The need for an urgent update of specialized housing legislation is emphasized, in particular the development and adoption of the Housing Code of Ukraine, which would correspond to the current conditions of the socio-economic and political development of our country. One of the most important tasks that needs to be solved in the new Housing Code of Ukraine is the problem of a terminological nature, which is expressed in the need to define the very concept of “housing”, the absence of which leads to violations and abuses by the public authorities. No less necessary is the problem of clearly regulating the concepts of “social housing” and “official housing”, which also require improvement of the mechanisms for their implementation and protection. The positions of the judiciary regarding the protection of the right to housing are analyzed on the basis of individual decisions of the Constitutional Court of Ukraine and the Supreme Court, which makes it possible to ascertain the approximation of national judicial practice in this field to the relevant international standards. The article demonstrates that the constitutional-legal mechanism for the protection of the right to housing has a complex nature, which is why it cannot be reduced only to the protection of property rights by civil law means. We consider the right to housing one of the basic natural human rights, which consists in the ability to have one’s own space for a dignified existence, inviolable from other subjects. Based on the analysis of the latest trends in judicial practice in Ukraine, it has been proven that international, in particular, European standards have a significant influence on national judicial practice regarding the protection of the right to housing, as well as the active application of the principles of non-discrimination, the rule of law and the priority of human rights over the interests of the state in this area.

Keywords: legal protection, right to housing, access to justice, court proceedings, eviction, loss of right to use housing, case law.